

STRUKTURA INDIKATORA PSIHOPATSKIH I ASOCIJALNIH OBLIKA PONAŠANJA

UDK: 159.972

Originalan znanstveni rad

Konstantin Momirović, Ignjat Ignjatović,
Dobrivoje Radovanović, Milko Mejovšek,
Smiljka Horga, Sulejman Hrnica,
Zvonko Džamonja i Boris Wolf

Prispjelo: 5. 11. 1979.

S a ž e t a k

Na uzorku od 385 ispitanika muškog spola, starih od 19 do 27 godina, koji je bio reprezentativan za jugoslavensku populaciju te dobi i spola, analizirana je struktura 43 Likertove skale izvedene iz čestica Pd skale MMPI.

Varijanca prve glavne komponente bila je vrlo mala, a bila je relativno mala i varijanca prve glavne osovine ekstrahirane u image prostoru, tako da se odbacila hipoteza o jedinstvenom predmetu mjerenja ovog sistema varijabli.

U realnom prostoru izolirane su četiri dobro definirane latentne dimenzije: harična agresivnost, primarna asocijalna agresija, stenični karakter bez asocijalnih reakcija i primitivna nezavisnost.

Osim prva dva, ostali su faktori bili praktički ortogonalni, pa se ni u prostoru drugog reda nije mogao dokazati zajednički predmet mjerenja ovog sistema varijabli.

UVOD

Povod za ovo istraživanje je niz nalaza dobivenih ispitivanjem maloljetnih delinkvenata (K. Momirović, V. Kovačević i suradnici), koja pokazuju da postoji vrlo mala vjerojatnost da jedinstven personalni sklop ili pak bliski personalni sklopovi daju socijalnu maladaptaciju biheviorističkog tipa. Dobiveni su veoma različiti sklopovi ličnosti kod uzorka iz populacije maloljetnih delinkvenata, a zadovoljavajući stupanj konzistencije nije postignut čak ni onda kada su delikti klasificirani prema vrsti djela ili pak prema načinu na koji su vršena.

Moguće je postaviti dvije hipoteze: da se kao ujedinjavajući faktor u skalama ovog

tipa javljaju kumulativni efekti egzogeno neadekvatnih stimulusa, a ne identični personalni sklopovi i da se kao ujedinjavajući faktor javlja jedinstveni etiološki sklop okolnosti u ranom djetinjstvu i pubertetu a da tek kasnije ostali situacioni faktori taj predelinkventni potencijal transformiraju u oblike asocijalnog ili antisocijalnog reagiranja.

Rezultati dobiveni nakon prve primjene skale SIGMA-1 samo su uvod u razrješavanje dilema koje proizlaze iz teorijske i empirijske suspektibilnosti tvrdnji da je (1) predmet mjerenja u Pd skali iz MMPI jedinstven i (2) da ga proizvodi blizak personalni sklop.

1. PROBLEM

Osim Pd skale iz MMPI i neki drugi itemi ovog instrumenta, primarno namijenjeni procjeni drugih patoloških konativnih dimenzija, imaju manifestni ili latentni agresivni karakter.

Na temelju analize itema iz MMPI konstruirano je nekoliko različitih instrumenata za procjenu agresivnosti ili je analizom tih itema utvrđeno da pripadaju agresivnom subprostoru konativnog prostora (Moldawsky, 1953, Dinwiddie, 1954, Cook i Medley, 1954, Siegel, 1956, Schultz, 1954, Fisher, 1956).

Stepen agresivnosti i modaliteti agresivnog ponašanja istraživani su još u radovima u kojima indikatori nisu preuzeti iz MMPI, ali imaju manifestni ili latentni karakter asocijalnog i psihopatskog ponašanja (Goldman-Eisler, 1959, Grygier, 1960, Buss i Durkee, 1956, Bass, 1956, Edwards, 1954, Buss i Durkee, 1957).

Ovaj rad predstavlja pokušaj utvrđivanja latentne strukture agresivnog subprostora definiranog verbalnim indikatorima asocijalnog ili psihopatskog sadržaja.

2. METODE

2.1. Uzorak ispitanika

Ispitanici za ovo istraživanje izabrani su kao reprezentativni uzorak jugoslavenske populacije mladića od 19 do 27 godina starosti koji govore, pišu i razumiju hrvatskosrpski jezik i koji su završili najmanje 4

razreda osnovne škole. Sa 43 verbalna stimulusa ispitano je 385 ispitanika koji su u trenutku ispitivanja bili zdravi, bez većih fizičkih ili mentalnih oštećenja i koji su bili motivirani za sudjelovanje u ovom istraživanju.

Ispitivanje je provedeno u grupama od po tridesetak ispitanika, u prostorijama koje su bile podesne za rad. Zadatak ispitanika bio je da brzo čitaju stimuluse jednog za drugim i da daju prvi odgovor kojeg se sjetite, tako da je dobivena prva reakcija ispitanika na svaki od stimulusa.

2.2 Uzorak varijabli

Intencionalni predmet mjerenja skale SIGMA-1 jesu modaliteti asocijalnog i antisocijalnog ponašanja, kao i sklop okolnosti koji takve modalitete ponašanja prati (prije svega mikro socijalna maladaptacija na porodičnu i školsku sredinu, te grupu vršnjaka). Skala je dobivena na taj način što je iz Pd skale iz MMPI izdvojen 21 item, a zatim su im, na osnovi logičke konzistencije i kriterija kulturalne adekvatnosti, dodana 22 itema s istim manifestnim predmetom mjerenja.

Teorijsko očekivanje na temelju kojeg je izvedena ova skala je da razni oblici asocijalnog i antisocijalnog ponašanja imaju istu jezgru u ličnosti, tj. da postoji dosta konzistentan personalni sklop koji proizvodi ove forme socijalne maladaptacije. Niz dosadašnjih provjera skale Pd pokazalo je da ova skala ima zadovoljavajuću praktičnu valjanost, tj. da relativno uspješno diskriminira populaciju ispitanika s asocijalnim i antisocijalnim epizodama u ponašanju od populacije tzv. normalnih ispitanika.

Prema teorijskim postavkama o prirodi i manifestacijama asocijalnog i antisocijalnog ponašanja učinjen je operator skale SIGMA–1 i itemi su, već prema svom sadržaju, svrstani u hipotetske kategorije operatora.

Operator skale SIGMA–1:

1. Mikrosocijalna maladaptacija	itemi:	5, 6, 9, 10, 12, 17, 18, 20, 21
2. Neitegriranost u porodični život (aktivno ili pasivno odbacivanje)	”	1, 14, 15, 19
3. Impulzivno agresivne reakcije	”	3, 22
4. Primitivni hedonizam	”	24, 26, 27
5. Primitivni vrijednosni sistem	”	11, 25, 31, 35, 36, 37, 40
6. Teškoće u heteroseksualnim odnosima	”	2, 16
7. Alkoholizam	”	13
8. Primitivni karakter	”	7, 4, 23, 30, 32, 37, 39
9. Preferencija aktivnosti s mogućnošću socijalno prihvatljivog ispoljavanja agresije	”	33, 34, 42
Izvan sistema	”	41, 43

Identifikacija sadržaja itema navedena je u tablici 1.

2.3. Metode obrade rezultata

Sve metode za transformaciju i kondenzaciju rezultata u ovom istraživanju izvedene su iz modela koji pretpostavlja da su psihopatske i antisocijalne karakteristike ličnosti latentan, multivarijatno normalno distribuiran sistem dimenzija.

Zbog toga su rezultati u svim indikatorima, koji su u manifestnom prostoru proizvodili varijable koje su se nalazile na Likertovim skalama, normalizirani s pomoću inverznog integrala normalne raspodjele (u tu je svrhu primijenjen algoritam Abramowitza s polinomom petog stupnja i 150

iteracija) i zatim standardizirani tako da su prva dva momenta koeficijenta 0. i 1.

Izračunata je zatim matrica produkt–moment koeficijenata korelacija i vektor unikviteta varijabli, koji su definirani kao recipročne vrijednosti dijagonalnih elemenata inverza korelacijske matrice. Ovako definirani unikviteti određuju maksimalnu veličinu ortogonalne komponente svakog indikatora psihopatskog i asocijalnog ponašanja u odnosu na prostor koji im je zajednički.

Matrica parcijalnih korelacija indikatora, za fiksni skup preostalih, izračunata je da

bi se otkrili mogući duali, utvrdio stepen stohastičkog procesa koji je mogao modificirati reakcije ispitanika na sukcesivne podražaje i analizirala specifična aglomeracija indikatora.

Glavne komponente izvučene su iz kompletne matrice interkorelacija. Broj značajnih glavnih komponenata određen je na temelju PB kriterija Štaleca i Momirovića. Posebno su analizirane projekcije vektora varijabli na prvu glavnu komponentu, koja se može tretirati kao dobra aproksimacija generalnog faktora psihopatskog i asocijalnog ponašanja.

Značajne glavne komponente transformirane su u varimax poziciju, primjenom normal-varimax kriterija, i oblimin poziciju δ parametrom fiksiranim na nulu, primjenom direktne oblimin transformacije Jenricha i Sampsona u Zakrajšekovoj modifikaciji.^x Osim uobičajenih matrica paralelnih i ortogonalnih projekcija vektora varijabli na oblimin faktore i matrice kosinusa između faktora, analizirana je i matrica paralelnih projekcija faktora na vektore varijabli, koja je, inače, upotrijebljena za izračunavanje faktorskih vrijednosti.

^x U radu je prezentirana samo solucija u oblimin poziciji.

Distribucija rezultata projiciranih na prvu glavnu komponentu i distribucije rezultata projiciranih na oblimin faktore posebno su analizirane. Hipoteza da su te distribucije normalne, testirana je metodom Kolmogorova i Smirnova.

3. REZULTATI

3.1 Distribucije varijabli

Svaka varijabla, odnosno svaki verbalni stimulus, konstruirana je u obliku jedne skale od 5 stupnjeva graduiranih od potpunog slaganja do potpunog neslaganja s manifestnim sadržajem stimulusa. Za svaki od stupnjeva svih varijabli izračunate su proporcije odgovora ispitanika i normalizirane standardne vrijednosti tih proporcija. Ove vrijednosti, zajedno s intencionalnim predmetom mjerenja stimulusa, navedene su u tablici 1. Kao što je iz tablice vidljivo, većina distribucija varijabli aproksimira negativne i pozitivne eksponencijalne krivulje s očekivanom vrijednosti $M = 0$ (1 = potpuno, 2 = pretežno, 3 = osrednje, 4 = malo, 5 = nikako).

Tablica 1

PROPORCIJE ODGOVORA (p) I NORMALIZIRANE STANDARDNE VRIJEDNOSTI (z) REZULTATA ZA SVAKI OD STUPNJEVA VERBALNIH STIMULUSA U SKALI SIGMA-1

Sadržaj	Stupnjevi					
		1	2	3	4	5
1) Neprihvatanje izabranog poziva od strane porodice	p	.14	.12	.12	.10	.51
	z	-.47	-.83	-.45	-.16	.65
2) Seksualna prilagodljivost	p	.59	.20	.06	.06	.09
	z	-.54	.50	.93	1.20	1.72
3) Impulzivno-agresivne potrebe	p	.09	.06	.09	.15	.61
	z	-1.70	-.118	-.85	-.47	.51
4) Popustljivost – tvrdoglavost	p	.21	.15	.26	.20	.18
	z	-1.25	-.57	-.02	.60	1.35
5) Tolerancija – netolerancija	p	.56	.19	.09	.09	.08
	z	-.59	.39	.81	1.17	1.76
6) Konflikti u porodici	p	.53	.17	.05	.09	.16
	z	-.63	.29	.59	.82	1.40
7) Prihvatanje normi uže socijalne sredine	p	.29	.18	.09	.16	.28
	z	-1.05	-.30	.03	.36	1.08
8) Konstitucionalna stabilnost	p	.50	.24	.12	.08	.05
	z	-.67	.32	.87	1.34	1.97
9) Ignoriranje stavova drugih prema sebi	p	.39	.19	.06	.14	.22
	z	-.85	-.03	.28	.55	1.23
10) Integritet u obrazovni proces	p	.45	.25	.11	.08	.10
	z	-.75	.20	.71	1.06	1.63
11) Racionalizirana sebičnost	p	.22	.14	.14	.16	.34
	z	-1.22	-.55	-.18	.19	.95
12) Stidljivost	p	.30	.25	.10	.11	.24
	z	-1.03	-.19	.26	.55	1.18
13) Sklonost uživanju alkohola	p	.09	.07	.04	.17	.62
	z	-1.68	-1.13	-.89	-.55	.49

Sadržaj

Stupnjevi

		1	2	3	4	5
14) Neharmoničnost porodice	p	.10	.07	.09	.15	.59
	z	-1.65	-1.11	-.79	-.42	.54
15) Sukob s roditeljima zbog izbora društva	p	.28	.17	.05	.21	.30
	z	-1.09	-.35	-.07	.25	1.04
16) Seksualna zainteresiranost	p	.30	.38	.10	.13	.09
	z	-1.03	-.03	.61	1.02	1.72
17) Nezavisnost od porodičnih utjecaja	p	.26	.24	.07	.17	.23
	z	-1.11	-.29	.13	.47	1.19
18) Dobri odnosi sa članovima šire porodice	p	.72	.15	.06	.03	.04
	z	-.36	.82	1.27	1.58	2.04
19) Negativna ocjena od strane članova vlastite porodice	p	.09	.15	.11	.21	.44
	z	-1.68	.96	.53	.10	.78
20) Ignoriranje negativnih stavova drugih u ocjeni vlastite ličnosti	p	.26	.15	.21	.15	.24
	z	-1.13	-.44	.02	.49	1.18
21) Odsustvo asocijalnih ili antisocijalnih zakonski kažnjivih reakcija	p	.76	.06	.02	.03	.12
	z	-.30	.82	.98	1.09	1.55
22) Agresivne situacione reakcije	p	.16	.11	.05	.11	.57
	z	-1.42	-.81	-.55	-.32	.57
23) Odlučnost	p	.51	.24	.15	.05	.05
	z	-.66	.32	.92	1.44	1.97
24) Optimizam	p	.35	.25	.12	.13	.14
	z	-.93	-.05	.43	.82	1.47
25) Negativan stav prema pasivnim ljudima	p	.57	.23	.06	.06	.08
	z	-.57	.48	.95	1.22	1.75
26) Preferencija mesa kao objekta ishrane	p	.26	.30	.12	.15	.18
	z	-1.13	-.23	.29	.67	1.35
27) Seksualna radoznalost	p	.14	.25	.15	.23	.24
	z	-1.49	-.64	-.11	.37	1.16
28) Odlučnost	p	.70	.22	.04	.02	.03
	z	-.39	.86	1.48	1.75	2.15
29) Latentni sadizam	p	.09	.08	.08	.14	.61
	z	-1.69	-1.13	-.81	-.47	.51

30) Osvetoljubivost	p	.30	.17	.13	.20	.20
	z	-1.03	-.29	.09	.52	1.27
31) Preferencija života u urbanim sredinama	p	.08	.13	.11	.19	.48
	z	-1.76	-1.07	-.63	-.20	.70
32) Tolerancija neprijatnih osoba	p	.21	.29	.18	.15	.16
	z	-1.26	-.37	.24	.71	1.39
33) Preferencija profesija s mogućnošću ispoljavanja socijalno prihvaćene agresije	p	.12	.08	.23	.19	.38
	z	-1.55	-.99	-.48	.07	.88
34) Racionalizacija agresivnih stavova	p	.10	.05	.11	.12	.62
	z	-1.64	-1.13	-.81	-.45	.50
35) Negativan stav prema organiziranoj društvenoj zaštiti	p	.14	.13	.25	.15	.33
	z	-1.49	-.84	-.28	.24	.97
36) Neprotektivnost	p	.17	.06	.05	.12	.59
	z	-1.36	-.82	-.64	-.40	.53
37) Netolerancija prema izrazito socijaliziranim formama ponašanja	p	.17	.21	.13	.21	.29
	z	-1.38	-.60	-.15	.28	1.06
38) Netolerancija na frustraciju	p	.22	.27	.11	.21	.18
	z	-1.22	-.37	.12	.55	1.33
39) Latentni sadizam	p	.05	.03	.05	.15	.72
	z	-1.97	-1.52	-1.26	-.83	.36
40) Agresivna neprotektivnost	p	.08	.09	.13	.16	.55
	z	-1.78	-1.18	-.75	-.33	.60
41) Fleksibilan stav prema dječjem razvoju	p	.35	.32	.10	.12	.11
	z	-.94	.02	.57	.94	1.58
42) Preferencija dinamičnih zanimanja s potencijalno agresivnom djelatnošću	p	.16	.11	.30	.11	.32
	z	-1.39	-.77	-.19	.33	1.00
43) Haričnost	p	.11	.11	.07	.25	.46
	z	-1.60	-.98	-.66	-.22	.74

Interkorelacije varijabli^x

U matrici interkorelacija varijabli nalaze se većinom pozitivne, ali veoma male interkorelacije reda .15 – .20 ili nulte. Kada su iz varijabli isključeni eror i specifični faktori, povezanost između varijabli se smanjila, ali ne toliko da se ne bi mogla uočiti neka manja grupiranja verbalnih stimulusa.

Ovako niski koeficijenti povezanosti između varijabli kao i relativno niski koeficijenti determinacije varijabli mogu se jednim dijelom pripisati tome što svaka varijabla predstavlja samo jedan od mogućih indikatora asocijalnog i antisocijalnog ponašanja, odnosno tome što sadržaj svakog od verbalnih stimulusa predstavlja samo jednu od brojnih mogućih reakcija ispitanika.

3.3 Struktura u realnom prostoru

3.31 Glavne komponente kompletne matrice interkorelacija

Na temelju PB kriterija samo su četiri korijena bila značajna. Naime, minimalna količina zajedničke varijance iznosila je 23.77%, a prve četiri latentne dimenzije bile su dovoljne da se objasni 24.24% traga kompletne matrice interkorelacija. I po scree testu bile bi zadržane samo četiri glavne komponente; nakon četvrtog korije-

na veličina slijedeće naglo opada, a zatim je proces opadanja relativno blag.

Ali izolirano je čak 16 komponenata s varijancom većom od 1; prema Guttman–Kaiserovu kriteriju, dakle, bilo bi potrebno analizirati znatno veći broj latentnih dimenzija. Posljednji značajni korijen, po ovom kriteriju, objašnjava, međutim, tek nešto više od 2% od ukupne varijance sistema, a ni ostali ne doprinose bitno više; već peti korijen objašnjava tek 3.7% ukupnog varijabiliteta.

Nastojeći da unikna varijanca ne kontaminira latentne dimenzije izolirane iz sistema koji i onako sadrži malu količinu zajedničke varijance, odlučeno je da se samo četiri dimenzije, u skladu s PB kriterijem, podvrgnu daljnjoj analizi.

Posebno je obilježje ovog sistema indikatora neznatna količina varijance koju objašnjava prva glavna komponenta. Ona je odgovorna tek za 9.41% ukupne varijance, pa je uistinu teško prihvatiti koncepciju, implicitno sadržanu u skali Pd iz MMPI, da postoji jedinstvena dimenzija ličnosti odgovorna za psihopatske i asocijalne oblike ponašanja. Takva dimenzija, kako se može zaključiti iz varijance prve glavne komponente, a posredno i iz ukupne zajedničke varijance sistema, vjerojatno ne postoji ni u prostoru drugog reda.

^x Matrica interkorelacija i matrica image kovarijanci varijabli nalaze se kod autora i mogu se dobiti na uvid, isto vrijedi i za parcijalne i rezidualne korelacije.

Tablica 2

KOMPONENTE U REALNOM PROSTORU

KARAKTERISTIČNI KORJENOVİ (λ), KUMULATIVNE PROPORCIJE VARIJANCE OBJAŠNĀJENJE KARAKTERISTIČNIM KORJENOVIMA (CUM), ZNAČAJNE GLAVNE KOMPONENTE MATRICE INTERKORELACIJA (H), SMC I UNIKVITETI (U)

	H				SMC	U
	1	2	3	4		
1)	.41	-.04	.03	.19	.26	.79
2)	.19	.10	-.32	-.13	.23	.83
3)	.38	.31	-.11	.01	.23	.75
4)	.19	-.11	.15	.34	.20	.81
5)	.13	.03	-.21	.00	.24	.94
6)	.16	.15	-.15	.18	.20	.90
7)	.13	-.31	-.01	-.36	.20	.76
8)	-.11	.00	.41	.14	.18	.80
9)	.25	.19	.37	.18	.23	.73
10)	.27	.22	-.19	-.26	.19	.78
11)	.07	-.19	.07	.36	.19	.83
12)	.26	-.20	-.04	-.25	.21	.82
13)	.36	.25	-.12	-.03	.19	.79
14)	.41	-.07	-.01	.32	.25	.73
15)	.51	.19	.13	-.06	.31	.68
16)	.08	.35	.35	-.21	.24	.70
17)	-.08	.47	.09	.38	.27	.62
18)	.18	.20	-.45	.12	.21	.71
19)	.45	.41	-.19	-.02	.34	.59
20)	.23	.36	.21	.03	.23	.77
21)	.25	-.04	-.43	.18	.26	.72
22)	.35	.41	-.03	-.08	.25	.70
23)	-.20	.14	.45	.06	.26	.74
24)	.26	-.06	.26	-.16	.21	.83
25)	-.10	-.05	.44	.21	.21	.75
26)	.24	-.10	.26	-.26	.22	.80
27)	.27	.30	.26	-.35	.25	.65
28)	-.11	-.12	.52	.11	.25	.69
29)	.44	.03	-.03	-.11	.23	.79
30)	.33	.12	.18	.19	.24	.81
31)	.41	.00	.12	.05	.23	.82
32)	.08	.05	-.03	.39	.20	.83
33)	.36	-.26	-.04	-.16	.30	.77
34)	.47	-.24	.01	.23	.30	.67
35)	.46	-.30	.21	.06	.31	.66

	1	2	H	3	4	SCM	U		
36)	.34	-.33	.03	.18	.18	.18	.77		
37)	.33	.17	.04	.28	.20	.20	.78		
38)	.27	.11	.17	-.20	.20	.20	.85	λ	CUM
39)	.45	-.15	-.17	.01	.29	.29	.74		
40)	.54	-.28	.18	.11	.36	.36	.59	1)	4.04782 0.09413
41)	.16	.17	.14	-.07	.16	.16	.92	2)	2.32461 0.14819
42)	.42	-.34	.11	-.14	.28	.28	.68	3)	2.28425 0.20132
43)	.24	-.44	-.11	.16	.25	.25	.71	4)	1.76719 0.24241

3.32 Oblimin transformacija glavnih komponenata

Transformacija značajnih glavnih komponenata u realnom prostoru proizvela je vrlo jednostavnu strukturu relativno maloj količini varijance sadržane u zajedničkom prostoru.

Prvi faktor definiraju varijable čija je manifestna agresivnost nesumnjiva, ali nije direktno usmjerena protiv objekata i operacija koje stoje pod striktnom legalnom zaštitom. Većina varijabli koje definiraju prvu latentnu dimenziju u suštini su saturirane s haričnim modelom ponašanja, posebno s onom komponentom haričnog karaktera koja bi se vjerojatno najbolje mogla opisati kolokvijalnim terminom „bezdušnost”. Određenu ulogu pri formiranju ovog reakcionog sistema ima bez sumnje pozitivna valorizacija haričnog karaktera u većini kompetitivnih društvenih zajednica. Bazična agresivnost sigurno utječe na prihvatanje haričnog vrijednosnog sistema, koji omogućava da se agresivne tendence racionaliziraju, a u nekim slučajevima čak i sublimiraju. Latentni sadržaj varijabli koje definiraju prvi faktor dopušta da se ova latentna dimenzija interpretira kao HARIČNA AGRESIVNOST.

Agresivnost sadržana u varijablama koje definiraju drugi faktor izoliran u realnom prostoru u pravilu je asocijalan, premda ne manifestno antisocijalan. Ove su varijable indikator reakcija usmjerenih protiv uobičajenih normi društvenog ponašanja. Izvjesna bezobzirnost prema etičkim i moralnim normama vjerojatno je posljedica slabo formiranog superega, uslijed čega ovaj tip agresivnog ponašanja može dovesti do određenog stupnja socijalne dezadaptacije. Teško je odrediti u kojoj je mjeri ovaj modalitet agresivnog ponašanja posljedica bazičnih agresivnih tendencija, a u kojoj je zapravo samo posljedica odsustva formiranih inhibitorskih mehanizama uslijed neadekvatnog ili pogrešno usmjerenog odgojnog tretmana. U svakom slučaju agresivne su reakcije povezane s ovom latentnom strukturom jednostavne, neposredne i katkada primitivne, pa je drugi faktor u realnom prostoru interpretiran kao PRIMARNA ASOCIJALNA AGRESIJA.

Treći faktor izoliran u realnom prostoru u biti je bipolaran. Pozitivni pod ove dimenzije definiraju varijable koje su indikator strukture ličnosti koja se može definirati kao stenični karakter. Bitna obilježja ove strukture ličnosti su povećani stupanj mobilizacije energije, sigurnost, samopouz-

danje i odlučnost i u znatnoj mjeri osjećaj sigurnosti i nezavisnosti. Negativni pol definiraju dimenzije koje označavaju odsustvo bilo kakvih asocijalnih reakcija i znatan stupanj socijalne adaptacije. Ova je dimenzija očito izvan patološkog prostora. Ukoliko se i radi o izvjesnom utjecaju bazične agresivnosti, dobro formirani ego omogućava kontrolu tih tendencija u skladu sa zahtjevima superega. Ova bi se dimenzija mogla interpretirati kao **STENIČNI KAKTER BEZ ASOCIJALNIH REAKCIJA**.

Većina varijabli koje definiraju četvrti faktor izoliran u realnom prostoru saturirana je s latentnom dimenzijom više puta dobivenom u ranijim istraživanjima i identificiranom kao nezavisnost. Međutim, modaliteti ponašanja povezani s latentnom strukturom koja se manifestira kao četvrti faktor ovog sistema varijabli u znatnoj su mjeri indikator i primitivnih formi nezavisnosti, povezanih više s negativističkim stavom i odsustvom socijaliziranih formi regulacije interpersonalnih relacija nego s nezavisnošću koja je posljedica dobro formirane ego strukture. Otuda izvjesna latentna agresivnost koja je prisutna u većini ovih varijabli, iako bez manifestnih asocijalnih reakcija. Ova latentna dimenzija interpretirana je kao **PRIMITIVNA NEZAVISNOST**.

Izuzev prva dva faktora, čija je povezanost različita od nule, ali neznatna, ostali faktori su praktički ortogonalni. Kako je δ parametar pri oblimin transformaciji bio fiksiran na nulu, to ortogonalnost faktora nije artefakt transformacijskog postupka, već, izvjesno, suštinska karakteristika izoliranih latentnih dimenzija u realnom prostoru.

Iz ovakve je matrice, naravno, besmisleno izolirati latentne dimenzije drugog reda, jer takvih dimenzija nema. Čak ni efekt akviesencije nije, u ovom sistemu indikatora, mogao proizvesti nikakav generalni faktor. Može se, dakle, smatrati pouzdanim da ne postoji nikakav generalni faktor koji bi bio odgovoran za psihopatske i asocijalne oblike ponašanja, bar ne u onom smislu u kome bi takvu hipotetsku karakteristiku ličnosti trebala mjeriti skala Pd.

Izvjesna pozitivna veza harične agresivnosti i primarne asocijalne agresije vjerovatno je posljedica određene asocijalnosti haričnog karaktera prije nego utjecaja bazične agresivnosti na obje latentne dimenzije. Činjenica da je izolirana dimenzija steničnog karaktera bez asocijalnih reakcija i da je ta dimenzija praktički ortogonalna na oba faktora agresivnosti, vrlo je značajna; izgleda da efikasna mobilizacija energije može, pod određenim kulturalnim utjecajima, proizvesti modele ponašanja koji su potpuno izvan patološkog prostora.

I primitivna nezavisnost, bez obzira na agresivni privid njezinih manifestacija, ne spada ni u modalitete agresivnog ponašanja, ni u patološki prostor uopće. Radi se, prije svega, o neformiranim programima za efikasnu komunikaciju s mikrogrupom, a ne o efektu bazične agresivnosti; a ortogonalnost ove dimenzije s faktorom primarne socijalne agresije svjedoči da odsustvo programa koji omogućuju interaktivne adaptacijske procese ne mora, nužno, dovesti do formiranja asocijalnih modela ponašanja.

Tablica 3

REALNI PROSTOR

MATRICA PARALELNIH PROJEKCIJA (A) I MATRICA ORTOGONALNIH PROJEKCIJA (F) VARIJABLI NA FAKTORE TE MATRICA INTERKORELACIJA MEĐU FAKTORIMA (M)

	A				F			
	1	2	3	4	1	2	3	4
1)	.42	.10	-.06	.12				
2)	-.03	.12	-.38	.07	.43	.17	-.10	.10
3)	.10	.37	-.24	.14	.03	.13	-.39	-.05
4)	.07	.22	.07	-.37	.17	.40	-.27	.17
5)	.04	.02	-.24	.02	.12	.20	.07	-.36
6)	.10	.06	-.18	.22	.06	.04	-.24	.02
7)	.10	.00	-.04	-.47	.11	.09	-.20	.23
8)	.05	.01	.44	.13	.13	-.01	-.03	-.48
9)	.23	.29	.28	.23	.00	.01	.43	.11
10)	-.06	.34	-.31	-.13	.23	.33	.24	.22
11)	.32	-.24	.11	.22	.03	.34	-.32	-.10
12)	.18	.09	-.10	-.34	.26	-.19	.08	.18
13)	.10	.33	-.25	.08	.22	.09	-.11	-.34
14)	.48	.00	-.07	.22	.16	.36	-.27	.10
15)	.27	.45	-.04	.01	.47	.09	-.12	.19
16)	-.15	.49	.24	-.02	.34	.49	-.09	.02
17)	-.12	.15	.09	.57	-.10	.46	.24	.02
18)	.00	.04	-.49	.20	-.14	.17	.08	.58
19)	.07	.46	-.36	.16	.04	.07	-.50	.21
20)	.03	.42	.10	.18	.16	.50	-.39	.19
21)	.21	-.12	-.45	.13	.07	.43	.08	.20
22)	.00	.49	-.18	.12	.23	-.06	-.47	.12
23)	-.11	.10	.47	.13	.08	.50	-.20	.15
24)	.20	.24	.17	-.19	-.15	.08	.47	.13
25)	.12	-.04	.48	.16	.23	.25	.15	-.19
26)	.16	.24	.17	-.30	.06	-.03	.46	.13
27)	-.06	.58	.10	-.18	.19	.24	.15	-.30
28)	.12	-.03	.55	.04	.02	.55	.09	-.14
29)	.26	.28	-.16	-.11	.06	-.03	.54	.02
30)	.29	.22	.09	.21	.32	.31	-.19	-.11
31)	.34	.22	.02	.01	.30	.27	.05	.20
32)	.20	-.11	-.02	.36	.37	.27	-.02	.01
33)	.33	.05	-.11	-.29	.16	-.06	-.04	.34
34)	.57	-.04	-.05	.06	.37	.08	-.14	-.31

35)	.55	.05	.13	-.13	.57	.05	-.11	.02
36)	.50	-.14	.01	-.03	.56	.11	.08	-.17
37)	.29	.17	-.03	.30	.48	-.07	-.04	-.07
38)	.08	.35	.05	-.14	.29	.24	-.08	.30
39)	.38	.06	-.26	-.10	.14	.35	.04	-.12
40)	.62	.08	.09	-.08	.42	.12	-.30	-.11
41)	.02	.27	.07	.01	.63	.16	.03	-.12
42)	.44	.06	.03	-.32	.05	.27	.05	.02
43)	.45	-.30	-.10	-.09	.47	.10	-.01	-.34
					.43	-.24	-.13	-.14

M

	1	2	3	4
1)	1.00	.14	-.10	-.07
2)	.14	1.00	-.04	.07
3)	-.10	-.04	1.00	-.02
4)	-.07	.07	-.02	1.00

Tablica 4

DISTRIBUCIJE FAKTORA U REALNOM PROSTORU

Red. broj	K 1		F 1		F 2		F 3		F 4										
	Razred	F	Razred	F	Razred	F	Razred	F	Razred	F									
1	-	-2.39	3	-	-2.97	1	-	-2.41	3	-	-1.99	2	-	-2.42	2				
2	-2.39	-	14	-1.77	-	-2.29	3	-2.41	-	-1.69	19	-1.99	-	-1.26	34	-2.42	-	-1.74	20
3	-1.77	-	35	-1.14	-2.29	-	22	-1.69	-	-0.96	42	-1.26	-	-0.53	89	-1.74	-	-1.06	35
4	-1.14	-	66	-0.52	-1.61	-	48	-0.96	-	-0.24	95	-0.53	-	0.20	110	-1.06	-	-0.38	72
5	-0.52	-	92	0.10	-0.93	-	71	-0.24	-	0.48	94	0.20	-	0.93	88	-0.38	-	0.29	106
6	0.10	-	71	0.72	-0.25	-	98	0.48	-	1.20	92	0.93	-	1.66	37	0.29	-	0.97	83
7	0.72	-	66	1.34	0.42	-	94	1.20	-	1.92	33	1.66	-	2.40	18	0.97	-	1.65	55
8	1.34	-	32	1.97	1.10	-	43	1.92	-	2.65	6	2.40	-	3.13	6	1.65	-	2.32	10
9	1.97	-	6	2.59	1.78	-	5	2.65	-	3.37	1	3.13	-	3.86	1	2.32	-	3.00	2

4. ZAKLJUČAK

Na uzorku od 385 ispitanika muškog spola starih od 18 do 27 godina, koji je bio reprezentativan za jugoslavensku populaciju te dobi i spola, analizirana je struktura 43 Likertove skale izvedene iz čestica Pd skale MMPI, odnosno konstruirane, sukladno intencionalnom predmetu mjerenja Pd skale, tako da im je intencionalni predmet mjerenja bio intenzitet i modaliteti asocijalnih agresivnih i onih oblika ponašnja koji se obično definiraju kao psihopatski.

Nakon što su rezultati ispitanika u svakoj skali standardizirani i normalizirani, izračunate su matrica interkorelacija i matrica parcijalnih korelacija skala.

Sistem analiziranih varijabli sadržao je vrlo malu količinu zajedničke varijance. Struktura matrice interkorelacija, matrice parcijalnih korelacija i matrice kovarijanci dobivene nakon transformacije realnih varijabli u image oblik bila je takva da se hipoteza o koherentnom vektorskom snopu koji se nalazi u pozitivnom hiperkvadrantu ma kako definiranog prostora mogla s izvjesnošću odbaciti.

Iz matrice interkorelacija realnih varijabli ekstrahirane su četiri latentne dimenzije.

Varijanca prve glavne komponente bila je vrlo mala, a bila je relativno mala i varijanca prve glavne osovine ekstrahirane u image prostoru, pa se hipoteza o jedinstvenom predmetu mjerenja ovog sistema varijabli mogla definitivno odbaciti.

Latentne dimenzije dobivene u realnom prostoru transformirane su u oblimin poziciju nakon čega su mogle biti interpretirane kao:

F 1: harična agresivnost

F 2: primarna asocijalna agresija

F 3: stenični karakter bez asocijalnih reakcija

F 4: primitivna nezavisnost.

Osim prva dva ostali su faktori bili praktički ortogonalni, pa se ni u prostoru drugog reda nije mogao dokazati zajednički predmet mjerenja ovog sistema varijabli.

Poznata pragmatička valjanost Pd skale i skala sličnog tipa vjerojatno je posljedica upravo njihove faktorske kompleksnosti.^x Bilo bi ipak vjerojatno bolje da se i u okviru psihometrijske orijentacije na temelju koje su konstruirane skale MMPI konstruiraju mjerni instrumenti čije su latentne dimenzije preciznije definirane, a kondenzacija rezultata izvede tako da struktura kondenziranih varijabli bude sukladna sa strukturom svake od realnih kriterijskih varijabli, čijoj su dijagnozi ili predikciji ovakvi mjerni instrumenti i namijenjeni.

^x Izvršena je također i analiza u image prostoru, međutim, zbog pomanjkanja prostora, rezultati nisu prezentirani. Pokazalo se, kao što se i moglo očekivati zbog vrlo male količine zajedničke varijance sistema varijabli, da su faktori vrlo slabo definirani. Pomoću DMEAN kriterija Momirovića i Staleca iz matrice image kovarijanci izolirano je 11 značajnih glavnih osovina koje su nakon transformacije u oblimin poziciji proizvele u pravilu slabo definirane faktore. Izolirani su slijedeći faktori: asocijalna agresija, mikrosocijalna adaptacija, stenični karakter, pozitivan ovalni karakter, normalni agresivni stereotip, threctia, parmia, harria, premisia i dva faktora koji se nisu mogli interpretirati.

LITERATURA

1. *Bass, B.M.* Development of a Structured Disguised Personality Inventory. *J. Appl. Psychol.* 1956, 40, 393–397.
2. *Buss, A.H., Ann Durkee.* An Inventory for Assessing Different Kinds of Hostility. *J. Consult. Psychol.* 1957, 21, 343–348.
3. *Buss, A.H., Ann Durkee, M. Baer.* The Measurement of Hostility in Clinical Situations. *J. Abnorm. Soc. Psychol.* 1956, 52, 84–86.
4. *Cook, W.W., D.M. Medley.* Proposed Hostility and Phasisaic–Virtue Scales for the MMPI. *J. Appl. Psychol.* 1954, 38, 414–418.
5. *Davidović, D., K. Momirović, J. Špadijer, V. Kovačević, M. Singer, I. Ignjatović, D. Radovanović, S. Horga, M. Mejovšek i suradnici.* Efikasnost krivičnih sankcija prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela s posebnim osvrtom na povratništvo kod maloljetnika. (Studijski projekt) Beograd, Zagreb, 1968.
6. *Dinwiddie, F.W.* An Application of the Principle of Response Generalisation to the Prediction of Aggressive Responses. (Neobjavljena doktorska radnja) Catholic Univ. of America, 1954.
7. *Fenichel, O.* Psihoanalitička teorija neuroze. Medicinska knjiga, Beograd – Zagreb, 1961.
8. *Fisher, M.G.* The Prediction of Assaultiveness in Hospitalised Mental Patients. (Neobjavljena dokt. dis.) Pennsylvania State Univ. 1956.
9. *Grygier, T.G.* Dynamic Personality Inventory. National Foundation for Educational Research in England and Wales. 1956, 1960.
10. *Mejovšek, M.* Struktura ličnosti maloljetnih delinkvenata. Magistarski rad, Zagreb, 1973.
11. *Moldawsky, P.* A Study of Personality Variables in Patients with Skin Disorders. (neobj. dokt. dis.) Iowa State Univ. 1953.
12. *Momirović, K.* Struktura i mjerenje patoloških konativnih faktora. Republički zavod za zapošljvanje SRH. Zagreb, 1971.
13. *Momirović, K., V. Kovačević, M. Singer, M. Mraković, N. Sabioncello, N. Viskić, B. Wolf, S. Horga i R. Bujanović–Pastuović.* Izrada psihometrijskih postupaka za određivanje strukture ličnosti maloljetnih delinkvenata. Institut za kineziologiju, Zagreb, 1968.
14. *Schultz, S.D.* A Differentiation of Several Forms of Hostility by Scales Empirically Constructed from Significant Items on the MMPI. (Neobjavljena dokt. dis.) Pennsylvania State College, 1954.
15. *Siegel, S.M.* The Relationship of Hostility to Authoritarianism. *J. Abnorm. Soc. Psychol.* 1956, 52, 368–373.

THE STRUCTURE OF INDICATORS OF THE PSYCHOPATIC AND ASOCIAL MODES OF BEHAVIOUR

Summary

Forty three Likert-type scales consisting of items of the Pd scale from the MMPI were applied in a sample of 385 males, 18 to 27 years old, representative of the Yugoslav population of the corresponding age and sex. The analysis of the results showed that the variance of the first principal component, as well as the variance of the first principal axis extracted from the image space, was small, and, therefore, the hypothesis of the existence of a unique dimension of this system of variables was rejected.

In the real space four relatively well-defined latent dimensions were extracted, and identified as hostile aggressivity, primary asocial aggressivity, stenic character without asocial reactions and primitive independence. Except the first two factors, the other ones were practically orthogonal and therefore, neither in the second order space the common subject of measurement of this system of variables could be proved.